

ВІДОМОСТІ
про автора (авторів) та наукового керівника наукової роботи
 «_____»

Автор	Науковий керівник
1. Прізвище Паска	1. Прізвище Атаманюк
2. Ім'я (повністю) Андрій	2. Ім'я (повністю) Ярослава
3. По батькові (повністю) Валерійович	3. По батькові (повністю) Дмитрівна
4. Повне найменування та місцезнаходження вищого навчального закладу, у якому навчається автор ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018	4. Місце роботи, телефон, e-mail _ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», тел.: 0503732162, yaroslava.atamaniuk@pnu.edu.ua
5. Факультет природничих наук	5. Посада зав. кафедри географії та природознавства
6. Курс (рік навчання) I курс	6. Науковий ступінь кандидат географічних наук
7. Результати роботи	7. Вчене звання доцент
8. Результати роботи впроваджено 2019 р., ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», впроваджено у навчальний процес спеціальності 106 Географі та 103 Науки про землю	
9. Телефон, e-mail : 0965726366, andriypaska8@gmail.com	

Науковий керівник _____ Атаманюк Я.Д.
 (підпис)

Автор роботи _____ Паска А.В.
 (підпис)

Рішенням конкурсної комісії ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» студент Паска А.В. рекомендуються для участі у II турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з напрямку «Географія»

Голова конкурсної комісії
 Проректор з наукової роботи _____ В.М. Якубів
 (підпис)

_____ 2020 року

Шифр: _____

Формування та розвиток урболандшафтів
міста Івано-Франківська

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ.....	5
1.1. Урбанізація як цілісна географічна проблема.....	5
1.2. Стан дослідження, інформаційна основа та методика вивчення процесів розвитку урболандшафтів України та міста Івано- Франківська.....	8
РОЗДІЛ 2 РЕТРОСПЕКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА....	12
2.1. Формування урболандшафтів Станиславова (Станіслава) у XVII-XIX століттях.....	12
2.2. Розвиток урболандшафтів Станиславова (Івано-Франківська) у XX столітті.....	15
РОЗДІЛ 3 СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ ІВАНО- ФРАНКІВСЬКА.....	20
3.1. Процеси трансформації міського простору Івано-Франківська у період незалежності.....	20
3.2. Актуальні проблеми і перспективи функціонування урболандшафтів Івано-Франківська.....	25
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ.....	35
АНОТАЦІЯ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. На початку XXI століття соціально-економічні процеси в Україні відзначилися прискореним розвитком міст і урбанізованих територій. Ґрунтуючись на історичних закономірностях, слід відзначити, що міста завжди перебувають в авангарді суспільних перетворень, а процеси урбанізації відображають глибокі структурні зрушення в економічній і соціальній сферах життєдіяльності суспільства. Це можна яскраво прослідкувати на прикладі дослідження особливостей формування і розвитку урболандшафтів міста Івано-Франківська.

Івано-Франківськ – один із 24 обласних центрів сучасної України, значний економічний і культурний центр на заході держави. Місто розташоване в передгір'ї Карпат, у межиріччі річок Бистриці Надвірнянської і Бистриці Солотвинської. За геоморфологічним районуванням його територія належить до Пригорганського Передкарпаття – геоморфологічної підобласті у межах Карпатської гірської країни. Місто вважається столицею українського Прикарпаття, яке об'єднує чотири етнографічні регіони: Гуцульщину, Бойківщину, Покуття і Опілля.

Населення міста у 2019 році складало 261,1 тисяч осіб. Його територія займає площу 83,73 кв.км. [10] У підпорядкування міської ради перебуває п'ять навколишніх сіл: Угорники, Крихівці, Вовчинець, Микитинці, Хриплин. Івано-Франківськ лежить майже на однаковій відстані від сусідніх обласних центрів – Львова (135 км), Тернополя (134 км) і Чернівців (143 км).

Складність, проблематичність і всебічність дослідження сучасних урболандшафтів полягає в тому, що міський простір є територіальним комплексом, що включає в себе транспортні, рекреаційні, техногенні, тафальні, водогосподарські, сакральні, сільськогосподарські ландшафти, об'єкти різновисотної житлової забудови і т.п. Вивчення урболандшафтів Івано-Франківська матиме практичне значення для розуміння проблем розвитку міста, його економічної, соціальної, планувальної, ресурсної, інфраструктурної бази.

Мета наукової роботи – дослідити особливості процесів формування і розвитку урболандшафтів міста Івано-Франківська впродовж XVII-XXI століть та запропонувати практичні рекомендації щодо регенерації та модернізації міського середовища.

Завдання роботи: 1) З'ясувати суть процесу урбанізації як цілісної географічної проблеми; 2) Проаналізувати стан соціально-географічного та історичного дослідження урболандшафтів Івано-Франківська; 3) Розкрити особливості трансформації міського простору обласного центру на різних історико-географічних зрізах; 4) Виявити особливості впливу окремих сфер економічного і соціального життя міської громади на формування різних типів урболандшафтів міста; 5) Окреслити негативні явища, актуальні проблеми і перспективи функціонування урболандшафтів Івано-Франківська.

Науково-практичне значення отриманих результатів та новизна.

У науковій роботі з'ясовано вплив різних чинників на формування окремих частин міста, проведено групування мікрорайонів Івано-Франківська за переважаючими функціями. Акцентовано увагу на реалізації проектів міської влади з економічного зростання міста і облаштування громадського простору впродовж останніх п'яти років. Окреслено коло невирішених проблем розвитку урболандшафтів Івано-Франківська, деякі перспективи їх функціонування. Запропоновано практичні рекомендації збереження і модернізації міського середовища.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ

1.1. Урбанізація як цілісна географічна проблема

Друга половина ХХ – початок ХХІ століть для сучасної цивілізації стали періодом прискороного зростання міст і урбанізованих територій, динамічного збільшення чисельності міського населення. У 2019 році у містах проживало 4,3 млрд (56%) із 7,7 млрд осіб, що населяють нашу планету, отже, більшість людей світу народжуються городянами [2]. Тому проблема урбанізації на сучасному етапі стала надзвичайно актуальною для більшості держав.

Рівень урбанізації в Україні станом на 2018 рік склав 70%. За цим показником Україна знаходиться на рівні таких європейських країн, як Болгарія, Білорусь, Польща, Італія. Частка міського населення нашої країни відрізняється за регіонами. Високі показники урбанізованості населення у Дніпропетровській та Харківській областях (більше 80 %), Запорізькій, Одеській, Херсонській, Миколаївській, Кіровоградській, Чернігівській, Полтавській, Київській (без м. Києва), Сумській, Львівській областях (60-79%). Порівняно низьким є цей показник у Житомирській, Волинській, Хмельницькій, Вінницькій, Черкаській областях (50-59%). Найнижчі показники питомої ваги міського населення характерні для Закарпатської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської, Чернівецької областей, де в сільських населених пунктах проживає більше половини населення [30].

Станом на 2019 рік кількість міст складала 460, де зареєстровано 86 % усіх міських жителів. Решта 14 % міського населення проживає у 885 селищах міського типу. Уявлення про регіональний розподіл міст можна отримати за даними Державної служби статистики України. У західному регіоні нараховується 134 міста (29,1%), у центральному – 131 місто (28,5%), у східному регіоні розташовано 126 міст (27,4 %), на півдні (разом з АР Крим) зосереджено 69 міст (15%) (див. дод. А) [13]. Українські міста поділяють на індустріальні (на

сході країни), агропромислові та змішаного типу (на заході та в центрі країни), а також курортні (південь та захід країни). На нашу думку, Івано-Франківськ можна віднести до змішаного типу міст.

За висновками експертів, сучасне місто забезпечує своїм мешканцям багато переваг соціально-економічного характеру: широкий вибір у сфері працевлаштування та можливість зміни роботи, раціональне зосередження закладів освіти, науки, культури та спорту, забезпечення висококваліфікованої медичної допомоги, можливість покращувати житлові та соціально-побутові умови проживання, розвиток зручної транспортної інфраструктури, регіонального та міжнародного туризму.

Разом з тим, урбанізація має низку негативних наслідків: диспропорції в розподілі населення по території регіону, деякі проблеми нездорового середовища проживання населення – ультразвукові випромінювання, проблеми транспорту, щільної забудови, інфекційні небезпеки, стресові умови, шумове навантаження, екологічне забруднення. Виникають також негативні соціальні наслідки – зростання злочинності, алкоголізму, наркоманії, підпільний гральний бізнес, проституція.

Таким чином, процеси урбанізації неоднозначно впливають на мешканців міст: з однієї сторони, місто пропонує людині низку соціально-економічних, побутових і культурних переваг, а з іншої – у місті людина відчужується від природи і потрапляє в середовище зі шкідливими впливами. На наше переконання, дані проблеми можна вирішити шляхом розробки комплексу взаємозалежних соціально-культурних, екологічних, технічних та інших заходів, що ми продемонструємо далі на прикладі аналізу формування і розвитку сучасних урболандшафтів міста Івано-Франківська.

Проблеми державної територіальної політики, яка має на меті сталий розвиток поселень і ефективне господарювання зі збереженням природного довкілля розглядає сучасна урбаністика – наука про містобудування. За Б. Посацьким, урбаністика займається дослідженням використання простору та території країни відповідно до екологічних, економічних і суспільних вимог.

Вона має узгоджувати територіальні та просторові потреби відповідно до вимог суспільного прогресу, соціального та економічного розвитку з принципами охорони довкілля [26; 6].

У розвинених країнах Західної Європи (Швеція, Франція, Німеччина, Нідерланди, Данія, Велика Британія, Бельгія) урбаністика є результатом взаємоузгодженої наукової думки і політичної волі суспільства, реалізованої у практичних діях.

На формування урболандшафтів українських міст зараз суттєво впливають особливості землеволодіння та земельних відносин. У процесі містобудування виникає необхідність систематичного і раціонального узгодження потреб державних, комунальних, приватних власників, інвесторів та забудовників [9]. На відміну від технократично-індустріального спрямування урбанізації минулого століття, на початку XXI ст. суспільство потребує гуманізації середовища. Тому фахівці в галузі містобудівництва, від яких залежить формування урболандшафтів, мають уважно стежити за суспільним розвитком, вміло вести діалог з громадськістю та з органами місцевого самоврядування.

За О. Ковальовим, урболандшафти – це підклас антропогенних ландшафтів, що представлені комплексом об'єктів міської забудови. Дослідник визначає урбанізовані землі як особливий тип земель, який суттєво відрізняється від усіх інших типів своєю штучністю, вираженою функціональною однозначністю. [14; 287]

Серед науковців немає єдиного погляду щодо класифікації антропогенних ландшафтів. На основі дослідження різних наукових джерел Т. Чиркова і С. Столбцов розробили наступну схему класифікації урболандшафтів за змістом. Ними виділено три основні класи міських ландшафтів: 1) селітебні; 2) транспортні; 3) інші ландшафти, що визначають функціональні особливості міста [31; 232].

Важливими міжнародними документами, які розкривають принципи і особливості розвитку сучасних міст, що мають на меті позитивно вплинути на якість життя міського населення стали «Нова програма розвитку міст ООН»

(2016), Лейпцизька хартія «Міста Європи на шляху до сталого розвитку» (2007), Європейська хартія міст «Маніфест нової урбаністики» (2008), Міжнародна хартія з охорони та реставрації архітектурно-містобудівної спадщини (Краківська хартія, 2000)

Законодавче регулювання територіальним розвитком і, зокрема, містами в Україні здійснюється на основі низки нормативних документів. Серед них:

- Земельний кодекс України (2001, зі змінами 2016);
- Закон України «Про архітектурну діяльність» (1999);
- Закон України «Про планування і забудову територій» (2000);
- Закон України «Про основи містобудування» (1992, зі змінами 2001);
- Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000, зі змінами 2004);
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997, зі змінами 2015);
- Закон України «Про засади державної регіональної політики» (2015).

1.2. Стан дослідження, інформаційна основа та методика вивчення процесів розвитку урболандшафтів України та міста Івано-Франківська

Українська географічна наука має вагомий напрацювання в галузі дослідження процесів розвитку урболандшафтів. Теоретичні засади урбанізації висвітлені в працях В. Кубійовича, О. Степанів, Ю. Пітюренка, Ф. Заставного, О. Шаблія, О. Топчієва, В. Джамана, О. Заставецької. Зокрема, О. Топчієв відзначає, що соціально-економічні функції сучасних міст постійно еволюціонують, змінюються суспільні запити до якості міського середовища, з'являються нові вимоги і засади просторового впорядкування міст. [29; 265]

Різноманітні аспекти формування і розвитку урболандшафтів проаналізовано у монографічних дослідженнях і навчальних посібниках

Б. Посацького, С. Міхелі, О. Ковальова, І. Салі, І. Гудзеляк, О. Гладкого, С. Іщука, М. Мельник.

Ґрунтовні праці в галузі містобудування і регіонального планування, просторового розвитку міст і міських агломерацій опублікували Ю. Білоконь, К. Мезенцев, М. Габрель, М. Дьомін, Є. Ключниченко, Г. Фільваров, В. Нудельман. Міське розселення, територіальна організація міст стали предметом досліджень у працях Т. Заставецького, Н. Дністрянської, П. Колядинського, Н. Мезенцевої.

Актуальні проблеми розвитку урболандшафтів міста Івано-Франківська та приміської зони досліджують науковці Я. Атаманюк, М. Бевз, Й. Гілецький, І. Закутинська, Н. Качковська, З. Лукомська, У. Мельник, Р. Сливка, В. Шпільчак. Зокрема, З. Лукомська вивчає історико-архітектурну спадщину міста, втілення принципів європейського містобудування при закладанні цього населеного пункту, збереження та пристосування елементів архітектурної спадщини, моделювання розвитку розпланувально-композиційної структури середмістя Івано-Франківська [16,17,18,19,20].

В. Шпільчак та У. Мельник висвітлюють процеси трансформації міського простору Івано-Франківська кінця ХХ – поч. ХХІ ст., підкреслюють важливість врахування художньої цінності історичного міського середовища в процесі його регенерації. [32, 33] Аналіз досвіду стратегічного управління соціально-економічним розвитком Івано-Франківська та області, стратегічні цілі регіональної структурної політики на Івано-Франківщині обґрунтовують Д. Дзвінчук [7] та Н. Попадинець. [25]

Дослідники І. Закутинська та Р. Сливка у монографії «Субурбанізація у просторовому вимірі: Івано-Франківськ і його околиці» (2016) на основі сучасних методологічних підходів розглядають процес формування приміської зони обласного центру. У праці розкрито просторові особливості субурбанізації навколо великого міста в аграрно-індустріальному регіоні, зумовленої суспільними трансформаційними процесами на зламі ХХ-ХХІ ст. [8]

Історико-культурний розвиток Івано-Франківська від заснування до сучасності, його економічний, соціальний, планувальний, ресурсний, інфраструктурний аспекти розглядали науковці В. Грабовецький, Б. Гаврилів, В. Полек, В. Островський, З. Соколовський, М. Головатий, В. Бабій, Б. Томенчук, М. Вуянко, П. Арсенич, О. Петраш, М. Паньків, С. Петрич, Б. Купчинський, В. Возняк, З. Федунків та інші. Зокрема, заслуговують на увагу наукові розвідки, посібники, довідники, що були видані у період незалежності. Серед них – «Історія Івано-Франківська (Станіслава)» (1999) В. Грабовецького, «Літопис Івано-Франківська в хронології» (1998), «Станіславів – столиця ЗУНР» (1993) П. Арсенича, «Ратуша» (1999) М. Паньківа, «Майданами та вулицями Івано-Франківська» (2007) В. Полека, «Наш Княгинин» (2001) О. Петраша, «Івано-Франківський локомотиво-ремонтний завод» (2006) Б. Купчинського, «Етюди старого Станіслава» (2007), «200 вулиць Івано-Франківська» (2010) М. Головатого, «Історія Прикарпаття» (2008) В. Островського, «Археологія середньовічного Івано-Франківська (Станіслава)» (2002) М. Вуянко та Б. Томенчука, «Монастирі Івано-Франківська (Станіслава): перша половина ХХ ст.» (1998) М. Вуянко, «Довідник вулиць міста Івано-Франківська» (2000) Б. Гаврилів, З. Бойчука, М. Головатого, «Івано-Франківськ: історико-архітектурні пам'ятки» (1999) Б. Гаврилів, «Івано-Франківськ в пам'ятниках історії та культури» (2001) В. Грабовецького, Б. Гаврилів, Г. Карась, «25 років дендропарку Прикарпатського університету імені В. Стефаника» (1996), «Меморіальний сквер в Івано-Франківську: з історії найдавнішого міського цвинтаря» (2004) П. Арсенича, Б. Гаврилів, М. Головатого, «Прикарпатський університет: здобутки і перспективи» (2000).

У 2018-2019 рр. кафедра архітектури та містобудування Івано-Франківського технічного університету нафти і газу здійснювала розробку держбюджетної науково-дослідної роботи на тему «Дослідження традиційної регіональної архітектури та містобудування Західної України». На базі кафедри проведено міжнародну науково-практичну конференцію «Архітектура і дизайн. Традиції. Новітність. Майбутнє» (2018).

Інформаційною основою нашого дослідження стали: Генеральні плани розвитку міста Івано-Франківська (1981, 2001), містобудівна документація «Внесення змін до Генерального плану міста Івано-Франківська, суміщеного з історико-архітектурним опорним планом міста» (2019), «Стратегія розвитку міста Івано-Франківська на період до 2028 року», розроблена за підтримки проекту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» ПРОМІС (2017). Крім того, використано документи Івано-Франківської філії УДНДІПМ «Діпромiсто», матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Івано-Франківській області, Департаменту містобудування та архітектури м. Івано-Франківська, літературні та картографічні джерела, наукові видання Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника та інших ЗВО, матеріали обласних періодичних видань «Галичина», «Західний кур'єр», «Репортер», веб-сайтів «Івано-Франківська міська рада», «Офіційний сайт міста Івано-Франківськ», міських суб'єктів господарювання, громадських організацій м. Івано-Франківська.

Для досягнення мети дослідження нами було використано загальнонаукові та спеціальні методи суспільно-географічних наук: систематизації, історичної географії, соціогеографічний, метод маркерів територіальної ідентичності, статистичні, порівняльно-географічного аналізу, графічного та картографічного моделювання, групування.

РОЗДІЛ 2

РЕТРОСПЕКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

2.1. Формування урболандшафтів Станиславова (Станіслава) у XVII-XIX століттях

Формування і розвиток урболандшафтів Івано-Франківська тісно пов'язані з його політичною, соціально-економічною та культурною історією. Аналізуючи ретроспективні особливості становлення та розвитку населеного пункту, перш за все звернемо увагу на той факт, місто чотири рази змінювало свою назву. З 1662 по 1772 рр. воно мало назву Станиславів, з 1772 до 1918 рр. – Станіслав, з 1917 до 1939 рр. знову Станиславів, від 1939 до 1962 рр. – вдруге отримав назву Станіслав. 9 листопада 1962 р. з нагоди 300-річчя заснування місто було перейменоване на честь Івана Яковича Франка.

Місто Станиславів утворилося на місці двох поселень – Заболоття та Княгинин – у період панування на території Галичини Речі Посполитої. У зв'язку з посиленням турецько-татарських набігів польський магнат Андрій Потоцький розпочав тут будівництво фортеці, якій дав назву Станиславів. 7 травня 1662 року гарнізон і цивільне населення фортеці отримують міські привілеї, а наступного року польський король Ян II Казимир надає містові магдебурзьке право.

Науковець З. Лукомська стверджує, що за своєю планувальною структурою місто Станиславів можна віднести до унікальних міст України, оскільки первісно воно було розплановано за принципами регулярних міст магдебурзького права та ідеальних ренесансових міст. Планувальній структурі міста притаманні риси французької містобудівельної школи та риси ідеальних міст італійського ренесансу. [16; 30]

Місто було збудоване всього за 10 років. Автором проекту фортифікації був француз Франсуа Корассіні. Укріплення склалися з шести правильних земляних бастіонів, нижче яких був поставлений дубовий частокіл. За описами

історика В. Грабовецького місто замикали три брами. З північного боку – Галицька (Львівська брама), з південно-західного боку – Тисменицька (Кам'янецька) і з південно-східного – Вірменська (Заболотівська). Від кожної брами був перекинутий довгий дерев'яний міст через рів, наповнений водою, і лише за допомогою цих мостів можна було потрапити в місто. У 1700 році міські фортифікації були розширені і змінені. На цей час був зведений новий палац, який разом із прилеглою територією, яка мала в плані вигляд правильної трапеції, палац було обнесено мурами. У результаті проведених будівельних робіт Станиславівська фортеця набула вигляду видовженого восьмикутника з повздожньою віссю симетрії (див. дод. Б).

Отже, домінуючий урболандшафт Станиславова у XVII-XVIII століттях, основу якого складала могутня оборонна фортеця, можна, на наш погляд, класифікувати як белігеративний, тобто такий, що відноситься до військово-технічних комплексів і зобов'язаний своїм виникненням військової діяльності.

Економічні привілеї дозволили досить швидко налагодити міське господарство. Станиславів став відомим ремісничим центром не тільки в Галичині, а у багатьох країнах Європи. Згідно з інвентарним описом 1709 року у місті налічувалось 49 ремісничих сімей, які освоїли біля 20 спеціальностей і започаткували перші ремісничі цехи. Всього проживала 221 родина, з яких 124 були українські, 59 вірменських, 28 єврейських і 19 польських, що складало близько 1500 жителів. [5; 151] У 1767 році в місті засновано найстаріше промислове підприємство – пивоварню.

Після I поділу Речі Посполитої у 1772 році Станиславів опинився у складі Австрійської монархії. До 1792 року місто перебувало у власності Катерини Косаковської, а після банкрутства її наступника відійшло до держави. На цей час фортифікаційна система міста втратила своє значення і була поступово зруйнована за наказом австрійського уряду. До 1820-х років її укріплення розібрали, рови засипали, а по них проклали центральні міські вулиці. Однак, економічне життя Станиславова динамічно розвивалося і далі. На кінець XVIII ст. у ремісничих майстернях та цехах працювало біля 400 майстрів, 300

підмайстрів і багато учнів. У місті нараховувалося 12 млинів, 5 цегельень, 2 кондитерські мануфактури, гуральня і 4 броварні. [22; 322]

З цього часу домінуючим урболандшафтом міста стає селітебний, який поступово доповнюється сакральним, промисловим і тафальним.

Однією з небагатьох архітектурних пам'яток початку XVIII ст., що збереглася до нашого часу, є католицький костел Пресвятої Діви Марії (нині – музей мистецтв). Він тривалий час був фамільним храмом та усипальницею для родини Потоцьких. На початку 1760-х рр. у місті майже одночасно завершили спорудження єзуїтського костелу та Вірменської церкви, які також збереглися до наших днів (див. дод. В-Д).

У середині XIX ст. відбувається процес розкладу міського ремесла і зародження промислових підприємств із застосуванням вільнонайманої праці. У 1887 році в Станіславі нараховувалося близько 10 великих та 20 малих промислових об'єктів, здебільшого дрібних мануфактур (машинобудування, деревообробка, харчопереробка). Щороку відбувалось 8 ярмарків, створювались перші фінансово-кредитні установи. [22; 322]

У другій половині XIX ст., розширюється забудова міста, у центрі споруджувались нові, переважно триповерхові житлові, державні і громадські будинки. Так, 1880 р. кількість будинків зросла до 1350. Місто мало на той час 45 вулиць та 10 площ, центральні магістралі та площі мостили бруківкою. Однак, околиці Станіслава, де проживала бідні мешканці, були занедбані та непорядковані. У 1900 році у місті нараховувалось уже 1966 будинків [8; 52].

У XIX ст. започатковано формування транспортних урболандшафтів міста. У 1780-1815 рр. прокладено шосейну дорогу Стрий-Станіслав-Коломия-Кути, а 1 вересня 1866 року почався регулярний рух поїздів через Станіславський залізничний вузол на лінії Львів-Чернівці. Тут були засновані майстерні по ремонту паровозів і вагонів, які стали найбільшим підприємством міста. Міський залізничний вокзал було збудовано до початку відкриття залізниці.

Станом на 1900 р. у місті проживало 34 285 мешканців, серед яких переважали євреї і поляки, натомість зменшується кількість вірмен. Значну роль

в житті міста почала відігравати німецька громада, що з 1829 року оселилась в Княгинині. Українці становили близько 20% жителів міста [22; 322].

2.2. Трансформація урболандшафтів Станиславова (Івано-Франківська) у ХХ ст.

На початку ХХ ст. формування урболандшафтів Станіслава відбувалося в умовах пожвавлення промислового розвитку. Тут відкрилися нафтопереробний та газовий заводи, підприємства машинобудування, легкої промисловості. Помітного вдосконалення набувають архітектурні традиції: у місті зведено перші п'ятиповерхові будинки. Під залізничним переїздом споруджено тунель, який є своєрідною архітектурною пам'яткою і використовується для проїзду транспорту по сьогоднішній день. Однак, у роки Першої світової війни (1914-1918 рр.) господарство міста занепало.

Найбільших руйнувань зазнала центральна частина міста, особливо вулиця Карпінського – тепер це відрізок вулиці Галицької від її початку до Ратуші. Майже всі будинки по обох боках цієї вулиці були знищені або суттєво ушкоджені. Однак, цікавим фактом є те, що найбільший будинок цієї вулиці і один із найкрасивіших у місті, колишня Дирекція залізниць (тепер – головний корпус медуніверситету), залишився без жодних пошкоджень (див. дод. Е).

Упродовж січня-травня 1919 року місто було столицею Західно-Української Народної Республіки. У міжвоєнний період (1919-1939) Станиславів став воєводським центром Польської держави, почалась відбудова міста. Упродовж п'яти років, з 1919 по 1924 рр. його площа зросла з 416 га до 2228 га, а кількість населення за цей період виросла з 28,2 тис. до 70,0 тис. осіб. Такому значному зростанню сприяло приєднання до міста присілків. [8; 52]

Незважаючи на відлуння світової економічної кризи 1929-1933 рр., до кінця 1930-х рр. місто виходить із застою і налагоджує досить розвинену індустрію. Економічну структуру тогочасного Станиславова творили паровозо-ремонтний завод, електростанція, газовий завод, рафінерія нафти, ватна

фабрика, кондитерська фабрика, завод шкіряних виробів, друкарня. Загалом у 1939 році у місті діяло 50 промислових підприємств та понад 1,5 тисяч торговельних об'єктів. [22; 328] Крім залізничного транспорту почав розвиватися автомобільний. У 1931 році започаткували епізодичне автобусне сполучення між Станиславоном та повітовими центрами, яке згодом стало регулярним.

Активно розвивалося житлове будівництво. Нові польські споруди у стилі модернізму (у народі їх називали «американські будинки») мали покращене планування, просторі кімнати, новітні системи опалення, сантехніки і вентиляції, що робило їх зручними для проживання. Ріелтори навіть сьогодні спостерігають підвищений попит на них. Останнім масштабним об'єктом цього періоду став міський поштамт, споруджений у 1938 році (архітектор Ляхерт). Ця споруда збереглася до наших днів і має досить сучасний вигляд (див. дод. Є).

У 1929 році під керівництвом архітектора Станіслава Трелі розпочинається відновлення міської ратуші, зруйнованої в роки Першої світової війни. Через шість років було зведено споруду, яка стала архітектурною візитівкою сучасного Івано-Франківська (див. дод. Ж).

У міжвоєнний період проводились роботи з озеленення та облаштування міста. Впорядковано і реконструйовано міський парк імені Генріха Сенкевича (нині парк імені Тараса Шевченка), заасфальтовано вулиці, розширено тротуари, прокладено водогін. У результаті архітектурний вигляд міжвоєнного Станиславова не поступався іншим містам тогочасної Європи.

Після приєднання Галичини до Радянського Союзу місто стає центром Станіславської області УРСР (14 грудня 1939 р.). У 1940 році тут було відкрито учительський інститут – зараз ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

У роки Другої світової війни були знищено майже все виробництво у місті, німецькі окупанти зруйнували 2000 житлових будинків, що становили понад 25 % усього міського житла [22; 332].

У післявоєнний час почалась активна відбудова міського господарства, що вплинуло на формування промислових урболандшафтів. На кінець 1950-х рр. у місті налічувалося 43 промислових об'єкти, серед яких машинобудівний і паровозоремонтний заводи, підприємства деревообробки і харчової промисловості, шкіряно-взуттєвий комбінат, трикотажна та меблева фабрики, завод залізобетонних виробів. В кінці 1950-х рр. у місті побудували аеропорт. Перший безпасадковий переліт «Станіслав-Москва» відбувся у 1959 році.

У 1960-х – 1980-х рр. в Івано-Франківську швидкими темпами розвивається машинобудування. Тут збудовано понад 60 машинобудівних промислових підприємств, які входили до складу військово-промислового комплексу СРСР і виготовляли в основному продукцію на замовлення армії. Розпочали роботу заводи «Позитрон» і «Автоливмаш», арматурний, приладобудівний заводи, радіозавод, об'єкти хімічної промисловості. До кінця 1980-х рр. місто, яке мало статус закритого, відіграло вагомий роль у соціально-економічному житті Західної України. У 1983 році ввели в дію першу тролейбусну лінію протяжністю 10,5 км.

Впродовж другої половини ХХ століття поступово сформувалося архітектурне обличчя Івано-Франківська. У червні 1955 року урочисто відкрили «Станіславське море» - міське озеро. Поблизу парку імені Тараса Шевченка в 1957 році спорудили центральний стадіон. Зведено восьмиповерховий готель «Україна», корпуси вищих навчальних закладів – інституту нафти і газу, педагогічного і медичного інститутів, центр науково-технічної інформації, будинки художників, головпоштамту, обласного музично-драматичного театру.

У 1983 році по вулиці Дністровській в центральній частині Івано-Франківська було збудовано великий оригінальний критий ринок округлої форми, – подібного до якого немає в жодному місті України. Однак, останнім часом цей унікальний критий ринок загороджено від центральної дороги новобудовами, які ущільнили і без того насичену навколишню забудову.

Зазнали кардинальних змін селітебні урболандшафти Івано-Франківська. Кінець 1950-х – 1960-ті рр. ознаменувались масовим будівництвом у місті

доступного житла. Це були чотири- і п'ятиповерхові будинки («хрущовки»), що споруджувались як в центрі, так і на околицях Івано-Франківська. Найбільш інтенсивно забудовували вулицю Московську (тепер Бельведерська). Містяни називали її «Станіславськими Черьомушками», проводячи аналогію із московським «спальним» районом.

Характеризуючи радянський період активного будівництва житлових і громадських будівель та робіт з комплексного благоустрою, дослідники урболандшафтів зазначають: «Уніфікація і подекуди цілковита відмова від декору створювали враження примітивної простоти, монотонності та одноманітності. Часто використовувались дешеві і недовговічні матеріали, тому через короткий період часу вони потребували заміни». [32; 79]

На території міських окраїн відбувались процеси формування агроландшафтів. Так, впродовж 1970 – 80-х рр. на північно-західній околиці міста створено дендрологічний парк імені З. Павлика площею 10 га, який став пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Парк знаходився у підпорядкуванні педагогічного інституту (тепер – структурний підрозділ Прикарпатського національного університету). Раніше колекція парку налічувала близько 2 тисяч видів і сортів рослин. З часом парк пережив період занепаду, через що значно збідніли його колекції. Останніми роками стараннями працівників парку проводиться його відновлення. Нині в ньому зростає близько 700 видів рослин, серед яких чимало рідкісних. Планується створення науково-дослідного центру.

Аналізуючи історико-архітектурну еволюцію Івано-Франківська впродовж XVII-XX століть, дослідниця З. Лукомська виділяє 4 етапи його розвитку як фортифікаційно-містобудівного об'єкта:

- Перший етап (1660-1700 рр.) – закладено місто-фортецю з оборонною системою у формі правильного шестикутника на плані, у центрі міста розмістився чотирикутний ринок з ратушею та при ринковими кварталами. Далі від площі ринок знаходились сакральні споруди;

- Другий етап (1700 р. – кінець XVIII ст.) – місто набуває вигляду видовженого восьмикутника з вісьмома бастіонами за рахунок прибудови мурованої резиденції магнатів Потоцьких. Нова резиденція власників міста в плані мала вигляд трапеції з двома п'ятикутними бастіонами. У цей період удосконалюється і вся система фортифікацій за принципом французької військово-інженерної школи;
- Третій етап (кінець XVIII – початок XIX ст.) – у 1809 – 1812 рр. за наказом австрійського уряду було розібрано міські мури і засипано рови. Різниця між середмістям та передмістями перестала існувати. Залишились тільки невеличкі фрагменти міського муру та рову, найбільші з них збереглись до нашого часу. Міську ратушу та споруди у місті активно перебудовували в стилі класицизму;
- Четвертий етап (XIX – початок XXI ст.) – історичне ядро міста постраждало від пожеж, Другої світової війни та недбалого ставлення і навмисного нищення пам'яток архітектури радянською владою. Було повністю втрачено південно-західний бік площі Ринок, північно-західний бік був відтворений за аналогами у 50-ті роки XX ст. Незважаючи на численні втрати та зміни планувальної структури, важливим є збереження, хоча із певними змінами, первісного формування міста навколо площі Ринок. [17; 198-199]

РОЗДІЛ 3

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УРБОЛАНДШАФТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

3.1. Процеси трансформації міського простору Івано-Франківська у період незалежності

Як слушно підкреслюють дослідники В. Шпільчак, У. Мельник, «з часу проголошення незалежності України у 1991 році відбулося ідеологічне переосмислення художнього образу міських просторів. Докорінна зміна політичних, соціальних і економічних передумов відобразилася у бажанні позбавитись радянських пережитків.» [32; 80]

Науковці І. Закутинська, Р. Сливка вважають сучасний Івано-Франківськ типовим постсоціалістичним містом, регіональним центром, який характеризується транзитним характером розвитку. Постсоціалістичне місто – специфічний, тимчасовий, існуючий тип транзитного міста, яке характеризується адаптацією успадкованого соціалістичного міського середовища до нових політичних і економічних умов, зумовлених політичним, економічним і культурним переходами до капіталізму. [8;18]

Дослідники урболандшафтів виділяють наступні спільні риси постсоціалістичних міст: концентрація ділової активності в центральній частині; джентрифікація в центрі та середмісті; субурбанізація; поява ділових окраїнних районів і рекреаційних центрів на території міської периферії та приміській зоні; деіндустріалізація; соціально-просторова сегрегація. На нашу думку, переважна більшість з них характерна і для сучасного Івано-Франківська.

На формування промислових і техногенних урболандшафтів обласного центру Прикарпаття впливає його економічний потенціал. Впродовж останнього десятиріччя Івано-Франківськ демонструє швидкі темпи економічного зростання. У даний час тут працює 3891 підприємство. Тільки за останні 4 роки у місті з'явилися 682 нових підприємств. [24] Серед найбільших підприємств міста – Локомотиворемонтний завод, ДП ВО «Карпати», асфальтний завод, ВАТ

«Залізобетон», ВАТ «Індуктор», ВАТ «Ласощі», ВАТ «Пресмаш», ТОВ машинобудівний завод «Автоливмаш», ТзОВ «Інтелком», ВАТ «Полімер», ВАТ «Івано-Франківський лікєро-горілочаний завод», ТОВ «Українська побутова техніка», ДП «Івано-Франківський котельно-зварювальний завод», Івано-Франківський хлібокомбінат «Цар Хліб» та ін.

У 2017 році на території колишнього заводу «Промприлад», який у радянські часи виготовляв товари для промисловості, почалася реалізація проекту «Промприлад. Реновація». Його метою є перетворення старого заводу у центрі Івано-Франківська на сучасний бізнес-кластер із залученням інвестицій від громадян та бізнесу. Серед партнерів цього проекту є уряди Канади та Швеції. Тепер тут відкрили свої офіси та працюють 23 компанії, є великий робочий простір, мультимедійна лабораторія для дизайнерів, фотографів, відеооператорів та музикантів.

Лідерами машинобудівної галузі є також підприємства з іноземними інвестиціями: "Тайко Електронікс Юкрейн Лімітед" та "Електролюкс Україна". Найбільшими бюджетоутворюючими підприємствами з виробництва продуктів харчування є: "Івано-Франківський хлібокомбінат", «Імперово Фудз», «Ласощі», «Лігос», "ІваноФранківська харчосмакова фабрика», «Залізнична пекарня».

Промислові підприємства міста у 2018 році реалізували продукції на 13,6 млрд грн, що на 125 % більше, ніж у попередньому році. Частка міста у загальнообласному обсязі реалізації продукції промислових підприємств склала 19,3%. У розрахунку на одну особу населення міста обсяг реалізованої промислової продукції склав 53,3 тис. грн (в цілому по області – 51,4 тис. грн) [23].

На основі дослідження впливу адміністративно-фінансової децентралізації на зміну позиціонування міст в економіці Карпатського регіону, яке провели науковці М. Мельник, Р. Яремчук, І. Лещух, нами складено діаграму «Порівняльний аналіз позиціонування міста Івано-Франківська та сусідніх обласних центрів станом на 2017 рік (див. дод. И) . [21; 22-23]

Соціально-економічне зростання міста в сучасних умовах залежить від успішної інвестиційної політики та широких міжнародних зв'язків. Івано-Франківськ має 25 міст-партнерів з Румунії, Польщі, Білорусі, Угорщини, Литви, Латвії, Чехії, США, Молдови, Грузії, Португалії, Китаю. Зараз Івано-Франківськ займає друге місце серед обласних центрів України (після Києва) із залучення інвестицій на одного мешканця – 1918 доларів США. [23]

Після кризи 1990-х рр., на початку 2000-х рр. в Івано-Франківську починається економічне піднесення і будівельний бум, який суттєво вплинув на урболандшафти міста. Тут зводяться нові великі будинки, відкриваються банки та престижні крамниці. Поступово центральна частина міста наповнилась сучасними новобудовами, зведеними за останнім словом техніки із широким використанням скла та бетону. Прикладом таких споруд можна вважати будинок Укрексімбанку на вулиці Незалежності, Державного казначейства на вулиці Дністровській, торговий центр Флагман на вулиці Гетьмана Мазепи, Бізнес-центр на вулиці Грушевського, Легенда Центр на площі Ринок та ін.

Найбільш яскравим виявом процесів модернізації архітектурного середовища в Івано-Франківську впродовж 1999-2019 рр. було здійснення наступних заходів: повністю реконструйовано і оновлено майдани Андрея Шептицького та Вічовий, вулицю Незалежності, площу Ринок; проведено комплексну реконструкцію пам'ятки архітектури «Пасаж Гартенберг», спорудженого в 1904 році на зразок подібних торговельних центрів Західної Європи; реалізовано проект реконструкції єдиного значною мірою збереженого бастіону Станиславівської фортеці, поруч з яким створено сувенірно-подарункову галерею; відреставровано Фортечний провулок, який із закинутої території перетворився на цікаву атракцію, проведено низку заходів, щоб зупинити руйнацію фортечного муру (Додаток К); відкрито оглядовий майданчик на міській ратуші, який дає змогу мешканцям і туристам побачити місто з висоти пташиного польоту і став новою візитівкою Івано-Франківська; відновлено барокову дзвіницю біля Музею мистецтв Прикарпаття, збудовану 1723 року, яка була повністю розібрана в радянський період; завершено

реконструкцію готелю «Дністер» - пам'ятки архітектури 1914 року; завершено проект реставрації площі Міцкевича і перетворення навколишніх вулиць на пішохідну зону; відреставровано суцільний фасад будинків №5,7,9 на вулиці Леся Курбаса, які створюють архітектурний ансамбль у стилі Віденської сецесії. Цей фасад є одним із найпротяжніших (65 м) фасадів історичної частини міста і знаходиться у найбільш урбанізованому і щільно забудованому міському кварталі; розпочато реалізацію програми збереження, використання та розвитку історичного комплексу – колишнього палацу князів Потоцьких. (Додаток Л)

Завершено капітальний ремонт однієї з найстаріших вулиць міста – вулиці Тараса Шевченка. Вона з'єднує центр із міським парком та озером і є популярним маршрутом як для мешканців, так і для туристів. Головною концепцією оновленої вулиці було зробити її в стилі «sharedspace» - тобто, коли пішоходи, велосипедисти та автомобілісти використовують один простір.

На формування селітебних ландшафтів Івано-Франківська суттєвий вплив здійснює інтенсивне житлове будівництво, адже обласний центр займає провідне місце за його темпами в Україні. Найбільш потужними будівельними компаніями міста є: «Vlago developer», «Вертикаль», «Вамбуд», «Ярковиця», «Альянс ІФ», «Полярис», «М Group Development», «МЖК Експрес-24», «Івано-Франківськміськбуд», «Галицький двір», «Франківський Дім», «Спілка забудівників», «ФранківськміськБуд», «АРС-Дім», «Цитадель», «Kontilium Group», «Новий Дім», «Темп», «Стандарт-ІФ», «Continental Development», «Технобуд», «Open City Group», «Ріел ІФ», «ЛММ Сервіс».

Впродовж останніх двох десятиліть у місті були споруджені численні житлові комплекси: «Авіатор», «Паркове містечко», «Millennium», «Столичний Квартал» («МЖК Експрес-24»); «Калинова Слобода», «Едельвейс», «Різдвяний», «Вовчинецький», «Патріот», «Лемківський», «Квартал Левада» («Ярковиця»); «Київський», «Містечко Центральне», «Зелений двір», «Парковий», «Надрічна алея» («Спілка забудівників»); «Веселка річкова», «Містечко Козацьке», «LYSTOPAD», «HydroPark DeLuxe», «Місто Станиславів», «Містечко

Мануфактура», «Sonata», «Намистинка» («Вертикаль») та багато інших. Це, переважно, 9-12-ти поверхові споруди (див. дод. М).

Значно повільніше розвивалася соціальна інфраструктура обласного центру. Тривалий час не спостерігалось зведення нових закладів освіти, культури, охорони здоров'я. Сьогодні у місті функціонує 17 вищих навчальних закладів, 34 загальноосвітні школи, 22 дитячих дошкільних закладів, 10 позашкільних закладів. Однак спостерігається проблема забезпечення дошкільними закладами в окремих мікрорайонах міста.

Розвиток транспортних урболандшафтів багато в чому залежить від стану дорожнього господарства міста і функціонування транспортної мережі. Основні зусилля у розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури останні п'ять років були спрямовані на проведення капітальних та поточних ремонтів доріг. Триває будівництво нового моста через річку Бистриця Солотвинська та транспортної розв'язки в районі вул. Хіміків-Надрічна у мікрорайоні Пасічна. Мережа громадського транспорту в даний час нараховує 32 автобусних та 7 тролейбусних маршрутів. 2018 рік був оголошений в Івано-Франківську роком комунального транспорту. Обладнано декілька десятків комп'ютеризованих «розумних» зупинкових комплексів у різних мікрорайонах міста. Це дало змогу значно модернізувати транспортні урболандшафти обласного центру.

Івано-Франківськ займає одне з провідних місць у Карпатському регіоні України за рівнем забезпеченості історико-культурними та природно-рекреаційними ресурсами. Тому останнім часом тут приділяється значна увага розвитку рекреаційно-туристичного комплексу. В Івано-Франківську здійснюють свою діяльність 38 суб'єктів туристичної діяльності, 56 закладів готельного типу із загальною кількістю місць близько 1800. [12] У напрямку розвитку фестивального туризму мешканці та гості міста мають змогу відвідувати різноманітні міжнародні, всеукраїнські та регіональні фестивалі, а саме: «Коляда на Майзля», «Карпатський простір», «Porto Franko», «Свято ковалів», «Меди Прикарпаття», «Свято винограду і вина», «Свято хліба і сиру»,

виставку-ярмарок «Прикарпатський вернісаж», проведено перший етнофестиваль «Край.ка».

Демократичні процеси, що відбувалися в незалежній Україні, сприяли відродженню релігійного життя Івано-Франківська. Рішенням влади церковним громадам повернуто багато культових приміщень, за роки незалежності у місті споруджено 37 нових храмів. Таким чином, кардинально змінився сакральний урболандшафт обласного центру.

Відбулися зміни і в тафальних урболандшафтах міста. У 2002 році проведено реконструкцію Меморіального скверу в центрі міста – колишнього Станиславівського некрополя, який був знищений у 1970-х – 1980-х рр. Відновлено могили 143 січових стрільців, зведено капличку Успіння Пресвятої Богородиці. З 2014 року у сквері на Алеї Героїв проводяться поховання полеглих учасників Революції Гідності та російсько-української війни. Тут похований Герой Небесної Сотні, студент Прикарпатського національного університету Роман Гурик, якому встановлено пам'ятник (див. дод. Н).

3.2. Актуальні проблеми і перспективи функціонування урболандшафтів Івано-Франківська

Аналіз трансформацій і перспектив функціонування урболандшафтів сучасного Івано-Франківська неможливий без врахування просторових відмінностей його планувальної та функціональної структури. Місто Івано-Франківськ з юридичної точки зору не має поділу на міські райони, на відміну від сусідніх обласних центрів – Львова та Чернівців. Однак, тут сформувалися 25 мікрорайонів: Каскад, Софіївка, Позитрон, Гірка, Будівельників, Пасічна, Брати, Набережна, Княгинин, Центр, Арсенал, Майзлі, Залізничний, Німецька колонія, Парковий, Кішлак, Бельведер, Північний бульвар, Південний бульвар, Опришівці, Новий світ, Бам, Рінь, Городок, Кант. (Додаток П)

На нашу думку, на відміну від адміністративних районів, неформальні мікрорайони є більші однорідними і цілісними. Вони здебільшого мають певні

особливості, спільні народні назви, інфраструктуру й історію виникнення. Саме на цьому рівні найбільш доцільно проводити діяльність з оцінювання і поліпшення якості життя і міської інфраструктури. Адже зрозуміло, що мешканці різних мікрорайонів можуть мати різні проблеми, які потребують ефективного вирішення, або різні проекти, які хочуть реалізувати. Під час соціологічного дослідження в Івано-Франківську в рамках проекту «Громади в дії» (2018) з'ясувалося, що райони, які колись були селами, мають більш згуртовані та водночас закриті громади, порівняно з тими районами, які були збудовані в радянський час. [27]

Групування окремих частин міста за переважаючими функціями вказує на те, що промислова функція притаманні мікрорайонам: Залізничний, Пасічна, Майзлі, Позитрон, Опришівці; житлова функція – Каскад, Софіївка, Будівельників, Новий світ, Бам, Городок, Кішлак, Брати, Позитрон; рекреаційна – Парковий, Набережна, Південний бульвар, Кант. Функції громадського та історико-культурного центру переважають у мікрорайонах Центр, Бельведер, Арсенал, Північний бульвар. Малоповерхова забудова приватного сектору в основному зосереджена у мікрорайонах Опришівці, Німецька колонія, Княгинин, Кант.

Складність феномену міста вимагає пошуку та застосування нових підходів до його управління. На наше переконання, важливою умовою ефективності управління розвитком міста є залучення територіальної громади до цього процесу. В обласному центрі досить активно проявили себе такі громадські організації та ініціативи, як «Поступовий гурт франківців», «Франківськ Який Треба Берігти», «Еталон», «Конкордія», Інститут розвитку міста «Новий Івано-Франківськ», міські організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури і Національної спілки краєзнавців та ін.

Якщо у радянський період проекти розвитку міст фінансувались централізовано, то в нинішній час до будівництва головним чином залучається приватна ініціатива. Відкритість суспільства, демократизація у проектних підходах принесла багато позитивних зрушень, але трапляються і негативні

явища. В Івано-Франківську, на наш погляд, гостро проявилися такі наслідки недбалої пам'яткоохоронної політики: довготривала відсутність історико-культурного опорного плану, нова хаотична забудова в історичному середмісті, перебільшена поверховість новобудов, які закривають собою визначні пам'ятки архітектури, домінування комерційного фактору під час забудови мікрорайонів, загроза втрати містом свого історико-архітектурного обличчя.

Невдалі трансформації завадили місту претендувати на почесне включення до списку пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. За твердженням дослідника З. Соколовського, конкретні їхні прояви спостерігаються у спотворенні композиції історичного ансамблю площі Ринок [28; 97-98]. На жаль, на початку ХХІ ст. втрачено також первісний вигляд пам'ятки архітектури національного значення в історичному центрі міста – першого промислового підприємства Станиславова – пивоварного заводу. Через недотримання приватним забудівельником вимог чинного законодавства щодо збереження статусу пам'ятки споруда зазнала перепланування і непрофесійної реставрації.

Слід зазначити, що у місті Івано-Франківську нараховується близько 600 пам'яток архітектури та містобудування і пам'яток історії, з них понад 100 об'єктів потребують невідкладних ремонтно-реставраційних робіт. [3; 14] У зв'язку з цим, міською радою затверджено Програму охорони культурної спадщини і збереження історичного середовища Івано-Франківська, якою передбачено вдосконалення організаційних, матеріально-технічних, правових засад у цій сфері. Протягом 2018 року виготовлено науково-проектну документацію «Історико-архітектурний опорний план міста Івано-Франківська. Визначення меж історичного ареалу. Межі та режими використання зон охорони пам'яток.» (див. дод. Р).

Для сучасних міст надзвичайно актуальною проблемою є розширення рекреаційних урболандшафтів. Генеральний план Івано-Франківська, прийнятий у 2001 році, передбачав збільшення територій зелених насаджень у структурі міських ландшафтів. Однак, впродовж тривалого часу їх площа суттєво не зростала, тому, за висновком фахівців, Івано-Франківськ не міг претендувати на

статус зеленого міста. Кількість зелених насаджень у місті була у п'ять разів меншою за нормативні показники (див. дод. Т) [15; 4]. Тому, впродовж останніх років, прислухаючись до громадської думки, міська влада формує нові раціональні підходи до озеленення міських ландшафтів і благоустрою мікрорайонів. Так, за останні чотири роки відкрито біля 20 нових скверів і відпочинкових зон, зокрема, у мікрорайоні Пасічна (сквер «Первоцвіт»), Позитрон, на вулицях Вовчинецькій, Військових ветеранів, Галицькій-Витвицького, Княгинин, де висаджено більше трьох тисяч дерев. У мікрорайоні Пасічна, вздовж дамби річки Бистриці Солотвинської, розпочато роботи по створенню третього за величиною у місті парку площею 3 га. Проходить реалізація проекту створення сучасної відпочинкової зони на базі Парку культури та відпочинку імені Т. Шевченка, яка охопить також міське озеро і вулицю Шевченка.

Однак, на сьогодні існує ряд невирішених або не повністю вирішених проблем розвитку урболандшафтів обласного центру Прикарпаття. Тому, на наш погляд, у найближчій перспективі необхідно реалізувати наступні заходи для трансформації урболандшафтів міста:

1. Врегулювати забудову історичного центру міста, добитись мораторію на спорудження і проектування нових будівель в історичній частині міста.
2. Впровадити чітко визначені зони регулювання поверховості забудови на територіях мікрорайонів, де зосереджені історико-архітектурні пам'ятки.
3. Розширити і осучаснити площу рекреаційних урболандшафтів та зелених зон в місті, заборонити забудову цих територій.
4. Звести до мінімуму домінування комерційного фактору під час забудови мікрорайонів.
5. Збільшити кількість якісних туристичних продуктів для різних цільових груп туристів.
6. Вирішити проблеми надання вільних земельних ділянок для розширення бізнесу та реалізації інвестиційних проектів.

7. Зробити середмістя повністю закритим для транспорту з метою розширення загальної пішохідної зони в історичному центрі міста.
8. Облаштувати зони руху для велотранспорту (велодоріжки) на всіх головних вулицях міста.
9. Спорудити підземні переходи у місцях найбільшої концентрації транспорту та пішоходів (район залізничного вокзалу, універмагу «Прикарпаття» та центрального ринку).
10. Вирішити проблему залучення власників квартир та нежитлових приміщень (тобто всіх співвласників об'єктів) до безпосередньої участі у проведенні реставраційних робіт та підтримання в належному стані об'єктів культурної спадщини.
11. Збільшити кількість дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, перш за все у районах новобудов.
12. Збільшити інвестиції для розвитку екологічно чистих видів міського транспорту, розширити мережу тролейбусних маршрутів з охопленням нових мікрорайонів, реалізувати проекти електрифікації залізничних вузлів Івано-Франківська та області.
13. Провести комплекс необхідних заходів з оновлення зношених підземних комунікацій.

Вважаємо також слушними пропозиції дослідниці З. Лукомської, щодо реалізації окремих концептуальних програм охорони та збереження історико-архітектурної спадщини Івано-Франківська, серед яких: 1) Програма розкриття та експонування збереженої автентичної субстанції; 2) Програма ознакування та музеєфікації об'єктів історико-культурної спадщини міста; 3) Програма по заміні існуючих функцій історичної забудови; 4) Програма комплексної реконструкції та модернізації історичних архітектурних комплексів [20; 79].

ВИСНОВКИ

В історичних містах Західної України – Львові, Івано-Франківську, Луцьку, Тернополі, Галичі, Коломиї, Болехові – після здобуття незалежності розпочалася реорганізація міських структур, започатковано заходи з підвищення естетики і функціональності середовища, програми і реальні проекти регенерації архітектурного середовища. Це значною мірою вплинуло на трансформацію їхніх урболандшафтів.

У процесі наукового дослідження виявлено різноманіття та характер просторового розміщення урболандшафтів міста Івано-Франківськ. На наш погляд, історія заснування та розбудови Станиславова засвідчує унікальний приклад містобудівного і фортифікаційного мистецтва не лише в масштабі західноукраїнського регіону, а й у загальному контексті європейської архітектури.

Вважаємо, що проведене нами дослідження і запропоновані практичні рекомендації сприятимуть реалізації «Стратегічного бачення розвитку Івано-Франківська до 2028 року» та Місії міста, визначених фахівцями міжнародного проекту «ПРОМІС» на основі SWOT-аналізу та моделювання:

- сучасне, чисте, зелене, енергоефективне, комфортне для життя місто з розвинутою інфраструктурою, зручною для мешканців та гостей
- місто розвиненої, дружньої до довкілля, високотехнологічної промисловості, привабливе для іноземних інвестицій
- місто успішних активних людей, креативних рішень, відкрите для сучасних бізнес-моделей та технологій
- регіональний культурний, освітній та туристичний центр, де зберігаються та примножуються багатонаціональні звичаї й традиції

Робота може слугувати підґрунтям для подальших географічних досліджень урболандшафтної сфери обласного центру Прикарпаття. Зокрема, перспективними в цьому плані є дослідження антропогенного генезису урболандшафтів, природних і естетичних компонентів урболандшафтів, проведення ландшафтно-екологічного зонування території міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарев І., Гречаник О. Привіт зі Станіславова. Історичний путівник. Івано-Франківськ: видавець Третяк І. Я., 2012. 64 с.
2. В ООН назвали чисельність населення Землі. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/oon-nazvali-chislennost-naseleniya-zemli-1554202483.html> (дата звернення: 03.01.2020).
3. Гаврилович І. Свідки минувшини. Галичина. 2016. № 99. С. 14.
4. Гілецький Й., Закутинська І. Івано-Франківськ як форпост рекреаційного освоєння Український Карпат. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Географія. 2010. Вип. 519-520. с. 135-137.
5. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку ХХ століття. Ч. І. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. 304 с.
6. Державне підприємство виробниче об'єднання «Карпати». URL: <http://dpkarpaty.com.ua/home/pro-pidpriemstvo> (дата звернення: 25.12.2019).
7. Дзвінчук Д. Аналіз досвіду стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону (на прикладі Івано-Франківської області). Регіональна економіка. 2016. №1. С. 22-31.
8. Закутинська І., Сливка Р. Субурбанізація в просторовому вимірі: Івано-Франківськ і його околиці: монографія. Київ: Логос, 2016. 216 с.
9. Земельний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України від 25.10.2001 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 20.12.2019).
10. Івано-Франківськ. Офіційний сайт міста. URL: <http://www.mvk.if.ua/aboutcity> (дата звернення: 04.12.2019).
11. Івано-Франківський локомотиворемонтний завод. URL: <http://www.lrz.if.ua/cgi-bin/index.cgi?action=read&lang=ua&kind=5&kindr=35> (дата звернення: 15.12.2019).

12. Інформація про виконання Програми підтримки малого підприємництва в м. Івано-Франківську за 2018 рік. URL: http://www.mvk.if.ua/uploads/files/prom_160119_1.pdf (дата звернення: 15.12.2019).
13. Кількість адміністративно-територіальних одиниць за регіонами України на 1 січня 2019 року. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/ds/ator/ator2016_u.htm (дата звернення: 17.12.2019).
14. Ковальов О. Географічний ландшафт: науковий, естетичний і феноменологічний аспекти. Харків: Екограф, 2005. 388 с.
15. Кривень Ю. Загадки генплану Івано-Франківська. Спроба дослідження. Галичина. 2012. №29. с. 4.
16. Лукомська З. Втілення принципів європейського містобудування XVI-XVII ст. при закладенні міста Івано-Франківська. Науковий вісник Львівського державного лісотехнічного університету. 2004. Вип. 14.4. с. 27-34.
17. Лукомська З. Місто Івано-Франківськ – історія і сучасність. Вісник НУ Львівська Політехніка. Архітектура. 2004. № 505. С. 197-201.
18. Лукомська З. Новий погляд на історико-урбаністичний портрет міста Івано-Франківська. Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель. Спецвипуск. Сучасні тенденції в архітектурі та будівництві. 2003. с. 151-155.
19. Лукомська З. Розвиток розпланувально-композиційної структури середмістя Івано-Франківська у XVII-XX ст.: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. архітектури: 18.00.01. Львів, 2007. 20 с.
20. Лукомська З. Стратегія регенерації середовища історичного містобудівного комплексу (на прикладі міста Івано-Франківська). Проблеми розвитку міського середовища. 2014. Вип. 1. с. 79-92.

21. Мельник М.І., Яремчук Р.Є., Лещух І.В. Вплив адміністративно-фінансової децентралізації на зміну позиціонування міст в економіці Карпатського регіону. Регіональна економіка. 2019. №1. с. 14-23.
22. Островський В. Історія Прикарпаття. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 352 с.
23. Підсумки діяльності промислового сектору м. Івано-Франківська за 2018 рік. URL: <http://mvk.if.ua/proms/49747> (дата звернення: 25.12.2019).
24. Підсумки роботи промислових підприємств міста за I півріччя 2019 року. URL: <http://mvk.if.ua/proms/51143> (дата звернення: 13.12.2019).
25. Попадинець Н. Стратегічні цілі регіональної структурної політики (на прикладі Івано-Франківської області). Регіональна економіка. 2015. №2. с. 22-29.
26. Посацький Б. Основи урбаністики: навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 368 с.
27. Райони між нами. З яких частин складається Франківськ? URL: <https://kufer.media/misto/rajonizatsiya-po-frankivsky-z-yakuh-mikrorajoniv-skladayetsya-misto/> (дата звернення: 18.12.2019).
28. Соколовський З. Проблема збереження архітектурної спадщини Івано-Франківська. Сучасні проблеми та інноваційні методи розвитку проектування: матеріали міжрег. наук.-практ. конф. 2011. с. 97-103.
29. Топчієв О. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: навч. посіб. Одеса: Астропринт, 2001. 560 с.
30. Урбанізаційні процеси в Україні. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Урбанізаційні_процеси_в_Україні (дата звернення: 04.12.2019).
31. Чиркова Т., Столбцов С. Картографування урболандшафтів (на прикладі міста Новомосковськ Дніпропетровської області). Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2009. Вип. 10. с. 230-235
32. Шпільчак В., Мельник У. Процеси трансформації міського простору м. Івано-Франківська кінця ХХ – початку ХХІ століття (дизайнерський

аспект). Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Мистецтвознавство. 2014. № 28-29. Ч.1. с. 79-84.

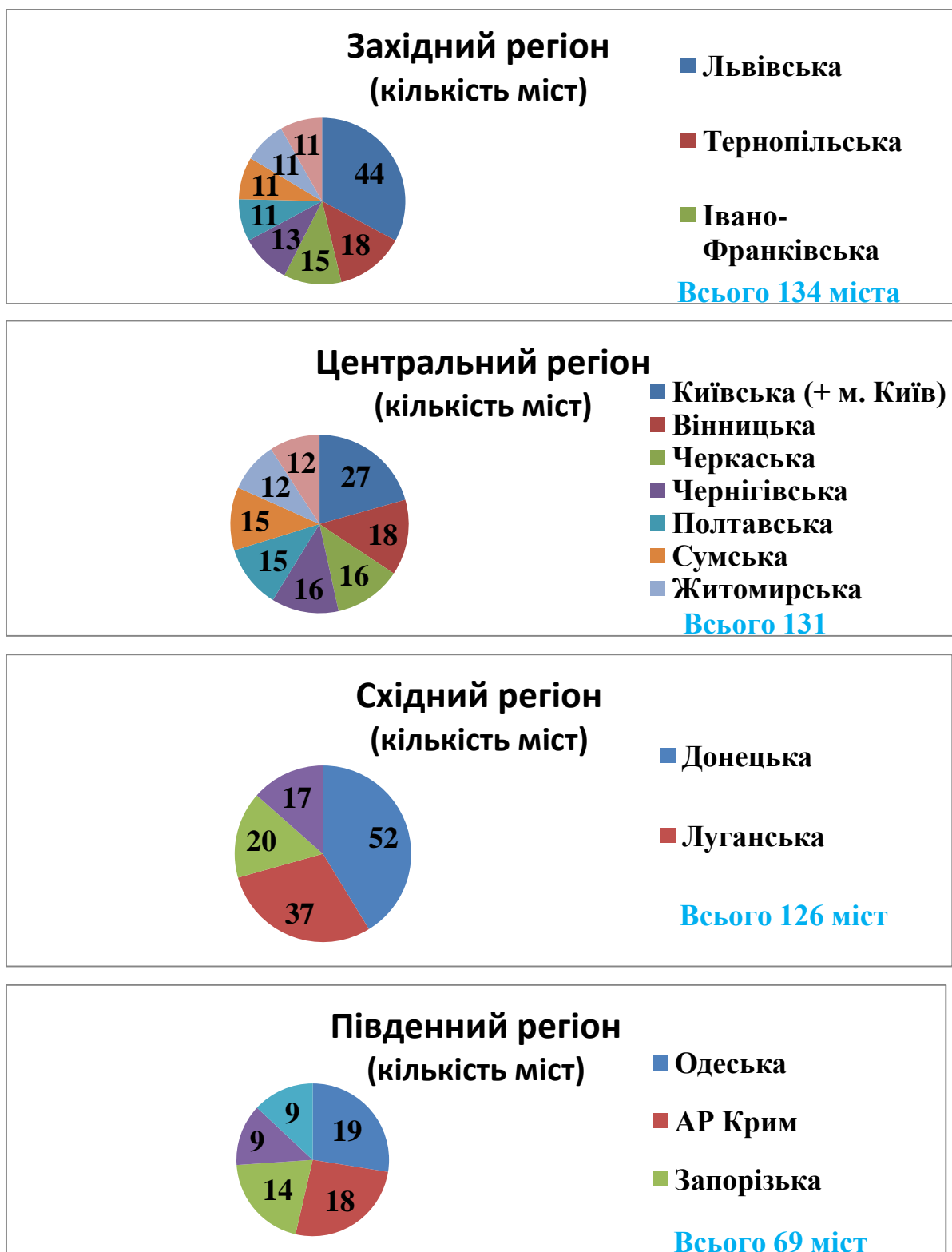
33. Шпільчак В., Шпільчак У. Врахування художньої цінності історичного міського середовища в процесі його регенерації (на прикладі міст Західної України). Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Мистецтвознавство. 2012-2013. № 26-27. с. 320-323.

ДОДАТКИ

Додаток А

Регіональний розподіл міст України станом на 2019 р.

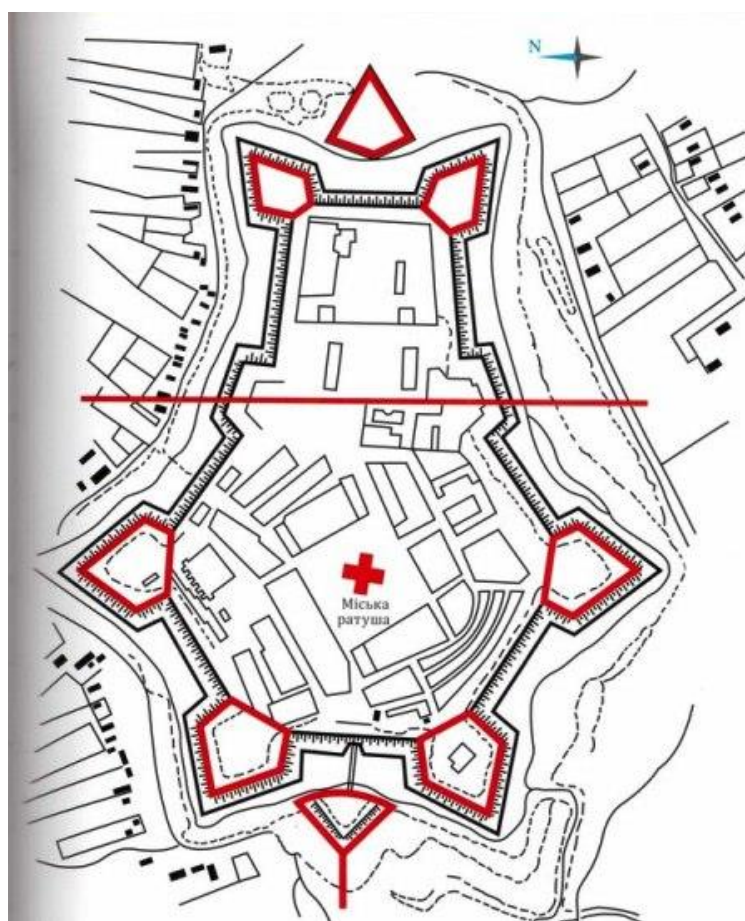
(за даними Державної служби статистики України)

Станиславів XVII-XVIII ст.

Макет Станиславівської фортеці XVII-XVIII ст.

План-схема міської фортеці XVII-XVIII ст.

Собор Святого Воскресіння (колишній єзуїтський костел), 1763 р.

Собор Покрови Пресвятої Богородиці (Вірменська церква), 1763 р.

Пам'ятка архітектури «Австрійська дирекція залізниць», 1894 р.
(головний корпус Івано-Франківського національного медичного університету)

Міський поштамт

Міський поштамт – остання громадська споруда польського періоду, 1938 р.

Сучасний вигляд центрального поштамту із добудовою 1968 р.

Міська ратуша

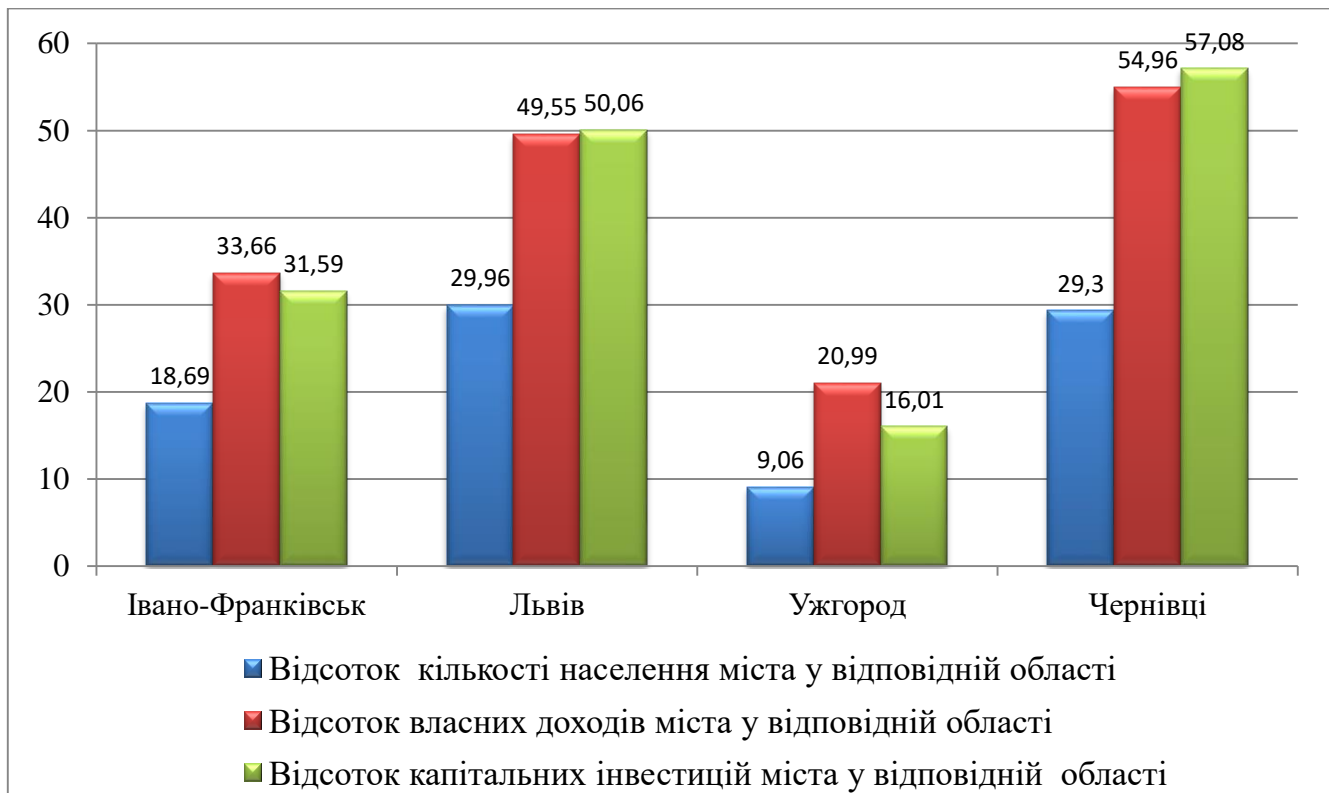

Сучасний вигляд міської ратуші, збудованої 1935 р.

Вигляд міської ратуші, збудованої 1871 р.

Порівняльний аналіз позиціонування міста Івано-Франківська
та сусідніх обласних центрів станом на 2017 р.

Фрагмент оборонного цегляного муру після реставрації 2012 р.

Вигляд Фортечного провулка до реставрації

Пам'ятка архітектури та містобудування «Палац Потоцьких», 1672-1682 рр.

Житловий комплекс «Парус»

Житловий комплекс «River Park»

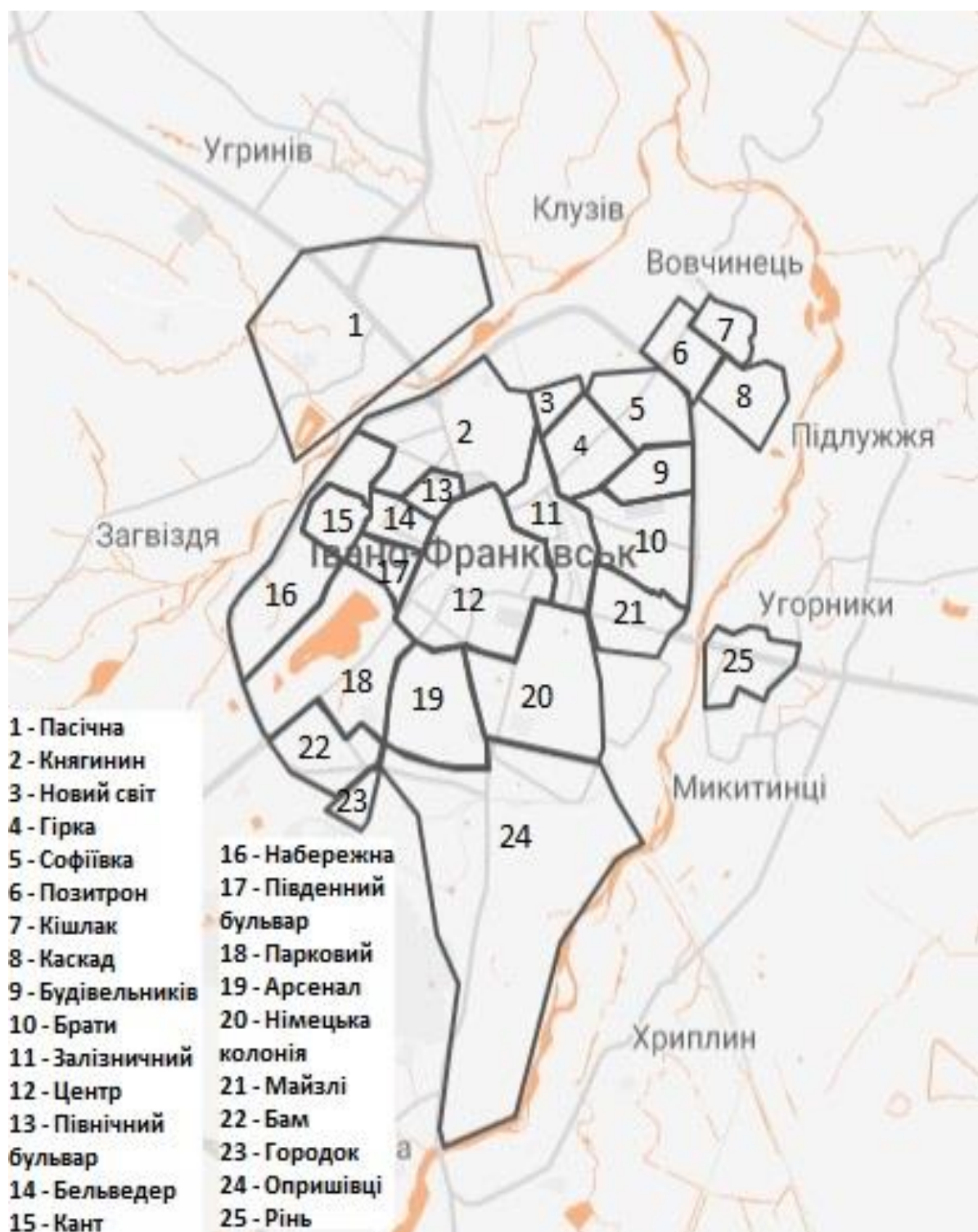
Додаток Н

Меморіальний сквер після реставрації 2002 р.

Пам'ятник на могилі Героя Небесної Сотні Романа Гурика, 2015 р.

Мікрорайони сучасного Івано-Франківська

Генеральний план міста Івано-Франківська, 2001 р.

АНОТАЦІЯ

наукової роботи під шифром «Авангард»

Дослідження процесів урбанізації і розвитку урболандшафтів є надзвичайно актуальними в контексті політичних, економічних, соціально-культурних реформ, які здійснюються на сучасному етапі в Україні. Фахівці в галузі урбаністики стверджують, що однією з визначальних особливостей розвитку українських міст у період незалежності є антагонізм між їх планувальною і просторовою структурою, що потребує всебічного аналізу.

Мета наукової роботи – дослідити особливості процесів формування і розвитку урболандшафтів міста Івано-Франківська впродовж XVII-XXI століть та запропонувати практичні рекомендації щодо регенерації та модернізації міського середовища.

Завдання роботи: 1) З'ясувати суть процесу урбанізації як цілісної географічної проблеми; 2) Проаналізувати стан соціально-географічного та історичного дослідження урболандшафтів Івано-Франківська; 3) Розкрити особливості трансформації міського простору обласного центру на різних історико-географічних зрізах; 4) Виявити особливості впливу окремих сфер економічного і соціального життя міської громади на формування різних типів урболандшафтів міста; 5) Окреслити негативні явища, актуальні проблеми і перспективи функціонування урболандшафтів Івано-Франківська.

Для досягнення мети дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи суспільно-географічних наук: систематизації, історичної географії, соціогеографічний, метод маркерів територіальної ідентичності, статистичні, порівняльно-географічного аналізу, графічного та картографічного моделювання, групування.

У науковій роботі розкрито ретроспективні особливості формування урболандшафтів Івано-Франківська в таких аспектах, як розвиток розпланувально-композиційної структури середмістя, втілення принципів європейського містобудування при розбудові міста, вплив суспільно-

географічного фактору на трансформацію міського середовища. Висвітлено проблеми, пов'язані зі збереженням і регенерацією історико-культурної спадщини як важливого фактора розвитку сучасних урболандшафтів.

З'ясовано вплив різних чинників на формування окремих частин міста, проведено групування мікрорайонів Івано-Франківська за переважаючими функціями. Акцентовано увагу на реалізації проектів міської влади з економічного зростання міста і облаштування громадського простору впродовж останніх п'яти років. Окреслено коло невирішених проблем розвитку урболандшафтів Івано-Франківська, деякі перспективи їх функціонування. Запропоновано практичні рекомендації збереження і модернізації міського середовища.